

Članak je primljen: 12. decembra 2012.
Revidirana verzija: 26. decembra 2012.
Prihvaćena verzija: 31. decembra 2012.
UDC: 141.78 ; 81'27:316.75

Bojana Matejić

studentkinja doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

bojana.matejic@outlook.com

Nemogućnosti metajezickog položaja u tekstualnom procesu: kritičko-komparativna analiza psihoanalitičkog i poststrukturalističkog diskursa*¹

Apstrakt: U ovom radu razmotrićemo problem poststrukturalističke kritike Lakanove zamisli *reprezenta*; čistog, reflektivnog označitelja koji otelovljuje manjak. Problematizovaćemo poststrukturalističko osporavanje statusa Lakanove konceptualizacije – ključne za razumevanje *mehanizma* proizvođenja političke svesti/odluke, kao i funkcije ideologije u socio-ideološkom polju. Osim toga, podvrgnućemo ispitivanju tezu o nemogućnosti metajezickog položaja u dekonstrukciji, odnosno poststrukturalističkom samo-referencijalnom pisanju, i saglasno tome, njenu kritiku od strane (post)marksističke teorije ideologije. Teza rada je da zamisao dekonstrukcije, kao postupak inventivne intervencije teksta otporom, potiskuje, pri čemu, kako se ispostavlja, nužno ne isključuje kritičke potencijale političko-ideoloških teorija, ako se uzme u obzir da se *iza njih*, rečima Žaka Deride, implicitno ili eksplicitno *krije* istorijski, teleološki projekat zapadne metafizike. Tezu ćemo razmotriti kritičko-komparativnom analizom koncepcije nemogućnosti metajezicke pozicije i statusa subjekta u tekstualnoj produkciji u diskursu Lakanove psihoanalize i Deridine *poststrukturalističke teorije*, kao i analizom problema njihovih kritičkih, političko-ideoloških, interventnih potencijalnosti.

Ključne reči: metajezik, dekonstrukcija, psihoanaliza, istina, tekst, politika, ideologija;

Kritika prisustva

Postupak izvođenja dekonstrukcije logo-fono-centrizma obeležen je Deridinim korišćenjem frojdovskih termina iz diskursa teorijske psihoanalize, te zamišlju *nesvesnog* kao teksta, protkanim

¹ Tekst je nastao u okviru projekta *Identiteti srpske muzike u svetskom kulturnom kontekstu* Katedre za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu, koji podržava Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije pod ev. br. 177019.

*tragovima i razlikama (différence).*² (Nesvesni) tekst se, prema Deridi, ne ukazuje kao reprezentovan u prostoru svesnog no kao *uvek već* arhivski transkribovan (*Umshrift*) nikada prisutnim „skladištem značenja“. Puki postupak transkripcije misli iz nesvesnog domena putem predsvesti prema svesti je u dekonstrukciji nemoguć, imajući u vidu da ovaj frejdoovski pojam implicira pretpostavku o tekstu kao nekakvom *izvornom* registru *prisustva*. Tekst koji-se-hoće-da-se-nađe nije prisutan *neigde* na nekom drugom mestu u nesvesnom. Nema *istine* koju treba pronaći kao upis na nekom mestu izvan svesti (*cogita*). Prisustvo *nije* „apsolutna, izvorna forma koja je potpuno živa i gradi iskustvo“ već, čini se, ono što „sa zadržkom rekonstituišemo kao prisustvo“, kaže Derida.³ Ono što je *izvorno*, naslućeno kao „zo(e)v dodatka“ (*le supplément*) podriva rekonstituisano *prisustvo/dodatak (Nachtrag)* koji smatramo prisutnim. Proizvođenje *rezerve*, što će reći, dodatka je moguće odlaganjem (*differAnce*) koje štiti od *krajnjeg* zaposedanja – trošenja u *prisustvu*. Preteče trošenje biva *uvek već diferirAno* generisanjem *rezerve* kojom se omogućava repeticija procesa zaposedanja. Proces *diferAncije* u dekonstrukciji se odvija posredstvom *facilitacije*⁴ ili „trasiranog puta koji otvara provodljivost“ u psihičkom procesu pamćenja. Pisanjem se omogućava, prema Deridi, otvaranje prostora, „prodiranje, krčenje tog puta uprkos *otporu* (...) beleženje razlike u prirodi ili stvari“⁵. Prekoračenje datog puta biva manifestovano metaforom. *Označitelj* metafore, saglasno dekonstrukciji, je *uvek već* zahvaćen naknadnom rekonstitucijom značenja. Jer, ono što se u lakanovskoj teorijskoj psihoanalizi ukazuje kao čisti označitelj, u dekonstrukciji *jeste* trag.

U elaboraciji zamisli dekonstrukcije Derida poentira aspekt frejdovskog psihičkog pisma koje je nesvodljivo na *govor i sadržaj*, imajući u vidu da metafora transkripcije, razdvajajući pamćenje i značenje, vodi ka dijalektičkoj podeli na ono što je prevedeno i ono što prevodi. Pamćenje proizvodi značenje ponavljanjem. To značenje, da ponovimo, je *uvek već* jedan vid skladišta značenja koje ne ide ka tome da probudi i otkrije potisnutu *istinu* na određenom *mestu*, operacijom metafore, već ka (samo)proizvodnji traga. *Istina*, rečima Deride, ili ono što se čini da predstavlja samu stvar suočavajući *me* sa potpuno *prirodnim*, neprestanim, samo-regenerativnim otvaranjem *mog* lica na sceni pisanja, biće jedino efekat onoga što nazivamo trajno aktivnim, distorniranim aparatusom: „To sredstvo sam *ja*, to je taj aparat koji je upravo napisao ovu rečenicu.“⁶ Taj aparat, koji nije u *mom* vlasništvu, već stoji za *mene, se(be)* piše i obrazlaže. Proces samoobrazlaganja implicira da on (aparatus, pisanje) sebe *uvek već* tumači i *spoznaje*. Subjekt je *uvek već* uhvaćen *predsubjektivnim* procesom pisanja, premda nikako izvan teksta. Reč je o interventnom psihičkom pismu koje podrazumeva „trenutak u regresiji prema *primarnom*“ pismu. To je pismo čije se značenje generiše posredstvom starih *facilitacija* pri čemu neki „idiomski ostatak“ ostaje nesvodljiv/neprevodiv. „Idiomski ostatak“, prema Deridi, nije jezik, već on to postaje aktivnošću pamćenja, ponavljanjem. Pamćenje preko „idiomskog ostatka“ najavljuje prevodivost – jezik i značenje.

Dovođenjem ovakvih zamisli na *scenu pisanja*, Derida uspeva da *utemelji* poststrukturalističku *poziciju* kritike tradicionalne, logo-fono-centrične koncepcije *prisustva*. On pokušava da ukaže,

² Cf. Jacques Derrida, “Freud and the Scene of Writing”, u: *Writing and Difference*, London–New York, Routledge, 2002, 246–292.

³ Ibid. 226.

⁴ Reč *facilitation* je engleska transkripcija francuskog termina *frayage*. U pitanju je termin koji je Frejd upotrebio da bi označio proces trajnog smanjenja otpora kada neki nadražaj nailazi na dati otpor u toku prelazanja puta od jednog do drugog neurona; Cf. L. Laplanche, J.–B. Pontalis, *The Language of Psychoanalysis*, London, Hogarth Press, 1973, 157.

⁵ Ibid. 228.

⁶ Jacques Derrida, *Dissemination*, London, Continuum, 2004, 328.

što je epitomizovano fragmentom *učjenja* u ovom tekstu, na problem psihoanalitičke zaokupljenosti *sadržajem* nesvesnog registra, svojstvenim koncepciji *prisustva*, umesto pitanjima *odlaganja*, *razlike*, *delovanja*, imanentnih *psihičkoj energiji*, koji kruže između svesne i nesvesne sfere. Derida se zalaže za mogućnost pisanja kao putujućeg i interventnog delovanja traga u svesnom, na sceni. Međutim, problem koji iskršava tiče se psihoanalitičkog pitanja *pozicije* odakle postukturalistički *subjekt govori*; pitanja na koji način i kojim *mehanizmima* Deridino postukturalističko pisanje *maskira* sopstvenu nemogućnost, (ako je uopšte ovakvo pitanje o statusu dekonstrukcije moguće, a da se pri tome ne upadne u *vešto* postavljenu *logičku klopku*?). Treba imati u vidu da se ta *pozicija* ne može pukim čitanjem raskrinkati, ali se, barem u neku ruku, može simptomalnom, kritičko-komparativnom analizom detektovati *neki nepremostivi jaz* koji maskira (imajući u vidu da, rečima Lakana, *Realno* ne može biti ispisano, ali da se može ispisati sama ta nemogućnost u vidu lociranja traumatičnog mesta koje uzrokuje niz datih neuspeha). Posredi je problem kako se dekonstrukcija i psihoanalitičko lakanovsko *učjenje* odnose prema dimenziji *istine* – pretpostavci *metajezika*, koja bi trebalo da decentrira *mesto odakle* govorimo u odnosu na područje politike i ideologije.

Nema metajezika

Krenimo od poznate psihoanalitičke i postukturalističke teze da *nema metajezika*. Premda je to zajednička teza, ona je drugačije izvedena u lakanovskoj psihoanalitičkoj teoriji u odnosu na polje dekonstrukcije, što je velikim delom razdvaja od postukturalističkog načina *mišljenja*. Dekonstrukcija *tvrdi* da je opreka između tekst-objekta i čitatelja nemoguća, jer se radi o kontinuiranom tekstu koji je *uvek već* svoje vlastito čitanje; tekstu koje posredstvom i kroz pisanje uspostavlja distancu prema *sebi*. Ova dimenzija čini samu okosnicu postukturalističke teze o nemogućnosti metajezičke pozicije u tekstualnom procesu: „Pisanje nije samo pomoćno sredstvo u službi nauke i možda njenog objekta, već, kako je Huserl posebno istakao u ‘Poreklu geometrije’ (*Origin of Geometry*) uslov mogućnosti ‘idealnih objekata’ i stoga naučne objektivnosti. (...) Pre nego što postane objekat istorije – istorijske nauke – pisanje otvara polje istorije – istorijskog postajanja.“⁷ Prema Deridi, najmanji nagoveštaj moguće pretenzije na *istinu* stavlja se pod znake navoda: „Pisanje, ‘vatra’, ‘brisanje’, ‘bez kraja’, ‘broj’, ‘bezbrojno’, ‘trava’ (...) *sve su* to citati i citirani iskazi o *nužnosti* citatnih efekata. Ovi efekti ne opisuju granicu jednostavne relacije između dva teksta ili dve ‘vatrene potrošnje’“⁸

U dekonstrukciji metonimija „preuzima vlast“ nad metaforom, što je suprotno lakanovskoj psihoanalitičkoj postavci (*point de capiton*) teorije faličkog označitelja, u kojoj operacijom metafore Jedan jedinstveni označitelj prošiva i totalizuje neko polje lebdećih označitelja. Prema Lakanu, metajezički iskaz biva aktuelizovan u „barem Jednom“ označitelju koji podupire dimenziju jaza zadobijajući dimenziju *prisustva*. Međutim, ova „dimenzija prisustva“ u čistom označitelju kod Lakana *jeste* učinak fikcije ili, preciznije, pogrešnog prepoznavanja (*méconnaissance*). Označitelj kastracije u kome manjak postiže svoje *pozitivno* postojanje, materijalizuje nesvodljivi rascep (*Realno*) koji zauzimanje metajezičkog položaja čini nemogućim. U tom smislu, ono što se „stavlja na teret“ Lakanovom psihoanalitičkom obrazloženju teze da *nema metajezika*, obrazloženju da nema objektivne, spoljne pozicije odakle se može drugostepenim pismom uokviriti prvostepeno pismo, jeste upravo Lakanovo insistiranje na tezi o dominaciji metafore nad metonimijom. Jer, u postukturalizmu teza da *nema metajezika* implicira zamisao da nijedan iskaz ne može izreći ono što-se-želi-da-se-kaže, imajući u vidu da je jezik *uvek već* ulovljen u mrežu samo-referencijalnog kretanja.

⁷ Jacques Derrida, *Of Grammatology*, Baltimore–London, The Johns Hopkins University Press, 1997, 27.

⁸ Jacques Derrida, *Dissemination...*, op. cit. 368.

U lakanovskoj perspektivi, čini se da je problem metajezika daleko kompleksniji nego što je to demonstrirano postrukturalističkim viđenjem. Metajezik se u Lakanovoj perspektivi ukazuje kao samo *Realno* koje se opire označavanju. Nemoguće je zauzeti njegov *položaj* jer *Realno* beži izvan teksta, ali se taj *položaj* prema Lakanu ne može ni izbeći. Jedini način da se izbegne to *Realno* jeste proizvodnja *čistog* metajezika. Zato je moguće sa druge strane, što je i elaborirano u široj literaturi pa i kod Žižeka, u odnosu na različite aspekte postrukturalističkog učenja, prigovoriti i Deridinoj dekonstrukciji da u sopstvenom *udobnom* i *sigurnom položaju* u nekakvom performativnom, samoreferencijalnom iskazivanju da *nema metajezika* – da je nemoguće osloboditi se u potpunosti metafizičke tradicije (koju podriva) imajući u vidu da je jezik *uvek već* prožet metafizikom i da je nemoguće to izvesti ni jednostavnim zauzimanjem distance *izvan* teksta, *izvan tradicije* – dekonstrukcija zadobija metajezičku formu.

Razlika u teorijskom statusu govora o objektu tumačenja koji pretpostavlja neku *istinu* jeste temeljna razlika između psihoanalitičke i postrukturalističke teze o *nemogućnosti metajezika*. Dok u Deridinoj dekonstrukciji pisanje implicira samorefleksivno kretanje (jezika), gde se svaka objektivna tvrdnja javlja kao efekat pisanja koje je uslov mogućnosti tvrdnje, u lakanovskoj teorijskoj psihoanalizi jezik je *objektni jezik*. U perspektivi psihoanalitičke teorije uvek postoji neka objektivna neoznačavajuća referenca na samoreferencijalno kretanje,⁹ što se objašnjava funkcijom lakanovskog objekta *malo a* – „izvorno izgubljenog“ objekta koji se podudara sa sopstvenim gubitkom. Proces traženja objekta *a* je ništa drugo do sam *uzrok želje*; *malo a* ne postoji u *realnosti* ali ima učinke na datu *realnost*. Prazninu ovog izgubljenog objekta ispunjava označitelj manjka – *reprezent*. *Reprezent* ima svojstvo zastupnika značenja preko koga subjekt pokušava da se izrazi, što navodi subjekt na iskazivanje. Onog trenutka kada prestane da bude korelat izgubljenom objektu, *reprezent* postaje čisti, stigmatizovani, asemantički označitelj bez označenog. Prema Žižekovoj teoriji ideologije, onog momenta kada se *reprezent* ne povezuje više sa ispadom objekta, on postaje metajezička oznaka, urez koji totalizuje raspršenost ideološke ili političke označiteljske strukture.

Ustrojstvo logike rada *reprezenta* kao aktivnog agensa ima bitnu funkciju u razumevanju političko-ideoloških mehanizama uticaja na poziciju odakle govorimo. Jer svaki metajezički iskaz koji pretenduje na *istinu* (koji je sama *istina*) i koji je ništa drugo do „mrtvo slovo“ (falus – negativna verzija istine) služi kao zastupnik koji ispunjava prazno mesto nedostajuće *reprezentacije*. To je tačka koja poziva na subjektivaciju. To je čist, *asemantički* označitelj; *čist* zato što je paradoksalno bez označenog i zato što se, materijalizujući neku nepremostivost, percipira kao tačka najveće punoće. Prema teoriji ideologije, bar onakvoj kakvoj je elaborirao Žižek (ideologija cinizma), poststrukturalistički zahvat transsubjektivnog procesa pisanja maskira manjak, što će reći, subjekt označitelja, tu temeljnu nepremostivost u datom simboličkom socio-političkom polju.

Političnost statusa metajezika u dekonstrukciji

Dekonstrukcija je donekle zato i kritikovana od strane marksističkih teorija ideologije i političkih teorija u različitim teorijskim kontekstima i artikulacijama. Ukazivanjem na zamisao da je svaki tekst aporetičan i da na svakom svom interventnom koraku pisanja automatski sam sebe podriva, dekonstrukcija ima tendenciju da ispusti iz vida *političku* i *istorijsko-ideološku dimenziju* sopstvene artikulacije (još jednom, kažemo, ako ova perspektiva mišljenja dekonstrukcije nije sama *po sebi* u *logičkom čorsokaku?*). Čini se da dekonstrukcija u određenim aspektima prenebrežava mogućnost projektovanja teorijskih formulacija i konstrukcija sopstvenog meta-diskursa, neiskazanih prema konvencionalnom teorijskom modelu, čime maskira ispust unutar

⁹ Ibid. 214.

teksta koji je objekat komentara a trebalo da bude, kako dekonstrukcija nalaže demonstrirani samokomentar. Tako se ispostavlja da dekonstrukcija, mada bez takve intencije, učestvuje u konsolidaciji filozofskih „apsolutističkih i monoloških“ tendencija.¹⁰ Recimo, u svojoj analizi Burdije problematizuje status dekonstrukcije kao „filozofske margine“ u institucionalnim okvirima, diktiranim logikom tržišnog društva. On skreće pažnju da dekonstrukcija nikada nije napustila oblast filozofske idealističke tradicije, koju je toliko težila da prevaziđe, imajući u vidu da joj je promaklo da razmotri moguće funkcije sopstvenih aspiracija unutar institucija.¹¹ Prema ovakvoj perspektivi, poststrukturalistički tekstualni, autorefleksivni, retorički *radikalizam* skreće pažnju sa sopstvene nesposobnosti političkog interventnog delovanja kao kritičke teorije društva i institucije izbegavanjem konstituisanja vlastite *pozicije*, koja pretpostavlja političku odluku. U teorijskoj perspektivi Burdijea, dekonstrukcija se ukazala kao „idealistička reakcija na savremenu krizu filozofije“ koju je još Marks pokušavao da prevaziđe revolucionarnom praksom koja pretpostavlja delovanje „aktivnog agensa“ (subjekt), nositelja nekog značenja koji pokušava da se izrazi jezikom, a ne revolucionarnom praksom sadržanom u transgresivnom potencijalu inventivnog i interventnog pisanja. Slična se zapažanja mogu pronaći u teorijskom diskursu britanskog teoretičara Terija Igltona (Terry Eagleton) koji podseća da je marksizam pre svega revolucionarna doktrina koja se ne može odreći koncepta organizacije, discipline, jedinstva, moći, autoriteta, jer su ovi koncepti potpuno neophodne komponente svakog revolucionarnog pokreta.¹² Iglton ističe da dekonstrukcija „frustrira“ sve revolucionarne nade radikalnom kritikom subjekta, imajući u vidu da je jedino lično delovanje subjekta kao aktivnog agensa unutar istorije u stanju da aktivno deluje protiv ideoloških i političkih sistema i hijerarhija koje dekonstrukcija *ima za cilj* da razreši.¹³ U teorijskoj perspektivi Igltona, politički konzervativizam američke dekonstrukcije, na primer, počiva upravo na konsolidaciji De Manove redukcije istoričnosti na „praznu temporalnost“, te „isključivanju“ mogućnosti socijalne promene time što na neki način svodi dileme liberalnih intelektualnih krugova u kasnom kapitalizmu na ironiju.

Potiskujući društvene nauke u sferu zapadne metafizike (Deridina) dekonstrukcija se tako, manje ili više, ograđuje od mogućnosti sopstvene kritičke refleksije u datom socio-političkom i istorijskom kontekstu, sem u onoj meri u kojoj samu sebe podriva (?) (što je sama *bit* dekonstrukcije). Kritičko-retorički *instrumenti* koju se stavljaju na raspolaganje dekonstrukciji ne dopuštaju mogućnost istraživanja društveno-političkog, ideološkog i ekonomskog konteksta u kome i kroz koji ona interveniše. Čini se da dekonstrukcija opstaje na račun tradicionalne, dominantne struje u nekakvom „simbiozičnom uodnošavanju“, imajući u vidu da je institucija ambivalentno „štiti“ time što je (pri)vidno čini marginalnom, tako da joj omogućava poziciju „herojske borbe“ protiv institucionalizovane filozofije i teorije.¹⁴ Neophodno je pomenuti, apropos ovog problema, i pitanje tendencija teorijske sinteze marksizma i Deridine dekonstrukcije čije „površne analogije“ mogu često odvesti u „naivna“ svođenja. Jedna od takvih analogija je, na primer, kritika tradicije zapadne metafizike. Ova simplifikovana analogija je manjkava, jer zamagljuje ključnu razliku između marksističke koncepcije istorijske i materijalističke kritike usmerene prema „himeri idealizma“ i tendenciji dekonstrukcije na subvertiranju principa dominacije na ontološkoj i diskurzivnoj razini. Marksizam se po pitanju ovog aspekta usmeravao uvek ka kritici društvene dominacije klase u kapitalizmu. Deridino *odbacivanje* društvenih teorija i nauka kao područja

¹⁰ Cf. Peter, V. Zima, *Deconstruction and Critical Theory*, London–New York, Continuum, 2002, 168.

¹¹ Ibid. 169.

¹² Terry Eagleton, *Against the Grain. Essays 1975–1985*, London, Verso, 1986, 84.

¹³ Ibid. 184.

¹⁴ Peter V. Zima, *Deconstruction...*, op. cit. 171.

koja pripadaju tradiciji zapadne metafizike tako, potiskuje i njihove kritičke potencijale ne uzimajući u obzir efekte kritičkih implikacija i pristupa ovih teorija.

Zaključna razmatranja

Prema Žižeku, *pozicija* dekonstrukcije je fundamentalno teorijska u smislu teorije kao čistog metajezika (!) koja isključuje dimenziju istinitosti, čime se prividno postiže efekat „pervertiranja“ sigurnog mesta odakle govorimo, ali se *realno*, politički ili ideološki ne utiče na datu *poziciju*.¹⁵ Ipak, čini se važnim osvetliti pitanje same potencijalnosti događaja interventne promene, odluke i njenih učinaka u bilo kom, kontekstu, tekstu, diskursu omogućavajući time obrt – kritiku nekog metanarativa u samom momentu njegove *naturalizacije*. Tu je interventnu promenu moguće realizovati kritičkim interventnim i inventivnim *mehanizmima* poststrukturalističkog zahvata kao i kritičkim, političko-ideološkim procedurama, koje dekonstrukcija sa jedne strane teži da podrije, potisne, ali ne nužno i da isključi. Određeni vid institucionalizacije neke teorijske zamisli ili prakse ne mora nužno da ukazuje na izneveravanje njenih političko-emancipatorskih potencijala.

Kritički i politički potencijal (post)marksističkih kritičko-ideoloških teorija *prebiva* u manjku u Drugom, *aktivnom agensu* političko-revolucionarne i emancipatorske prakse. Međutim, ne treba zaboraviti da partijno-inventivna perspektiva Deridine dekonstrukcije nudi kompleksne potencijale promišljanja uslova mogućnosti političke odluke koji pokreću *revolucionarnu* praksu. Političnost inventivnog delovanja dekonstrukcije treba tražiti u nerazrešivosti temporalne relacije između aporije i *odluke*. Deridin prilaz potencijalnosti partijne intervencije se može detektovati u temporalnoj dimenziji dekonstrukcije *logike* koja najavljuje i obećava *determinaciju* političkog delovanja.¹⁶ To će, zapravo, reći, Derida se ne odriče političke odluke *kao takve* u korist tek samo-referencijalnog pisanja, naprotiv, on dekonstruiše klasičnu ideologemu odluke. Dekonstrukcija otvara mogućnost mišljenja *pasivne odluke*, drugim rečima, „izvorno aficirane odluke“. Ova je *pasivna odluka* uslov događaja, ona je uvek u *meni*, „ono drugo u *meni* koje odlučuje i razdire“. Ja koje se odlučuje je odgovorno za sebe pred drugim, kao i za drugog pred drugim. Varamo se ako mislimo da u dekonstrukciji nema tako nečeg kao što su pojmovi slobode, odgovornosti, odluke ili događaja. Jer, odluka i odlučujući trenutak odgovornosti „pretpostavlja skok kojim *se* neki čin *uzdiže*, prestajući na trenutak da sledi posledicu *onoga što jeste*, to jest, onoga što se može odrediti znanjem ili svešću, dakle *oslobađa se* (to je ono što se naziva slobodom), činom svoga čina, onoga što je u njemu raznorodno, naime znanja.“¹⁷ To je odluka dara i prijateljstva.

I tako *smo* opet, čini se, u procepu; *stanju* nesvodljive kontradikcije, ili, možda, baš zbog ovog kontradiktornog iskaza na *poziciji* čistog metajezika koji materijalizuje sopstvenu nemogućnost?

Literatura:

- Beardsworth, Richard, *Derrida and Political*, London–New York, Routledge, 1996.
- Derida, Žak, *Politike prijateljstva*, Beograd, Beogradski krug, 2001.
- Derrida, Jacques, *Dissemination*, London, Continuum, 2004.
- Derrida, Jacques, *Of Grammatology*, Baltimore–London, The Johns Hopkins University Press, 1997.

¹⁵ Cf. Slavoj Žižek, *Sublimni objekt ideologije*, Zagreb, Arkazin, 1989.

¹⁶ Cf. Richard Beardsworth, *Derrida and Political*, London–New York, Routledge, 1996.

¹⁷ Žak Derida, *Politike prijateljstva*, Beograd, Beogradski krug, 2001, 121.

- Derrida, Jacques, *Writing and Difference*, London–New York, Routledge, 2002.
- Derrida, Jacques, *Spectres of Marx*, London–New York, Routledge, 1994.
- Eagleton, Terry, *Against the Grain. Essays 1975–1985*, London, Verso, 1986.
- Jakobson, Roman, *A Framework of Language*, Michingan, Michingan Studies in the Humanities, 1980.
- Fink, Bruce, Finkm Russel Grigg, Heloise (eds.), *Jacques Lacan. Ecrits*, New York–London, W. W. Norton and Company, 2002.
- Zima, Peter V., *Deconstruction and Critical Theory*, London–New York, Continuum, 2002.
- Žižek, Slavoj, *Sublimni objekt ideologije*, Zagreb, Arkazin, 1989.
- Žižek, Slavoj, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, London–New York, Verso, 2000.

The Impossibility of Metalanguage Position in Textual Process: Critical-comparative Analysis of Deconstruction and Psychoanalytic Discourse

Summary: In this article I have dealt with critical comparison between Lacanian psychoanalytic and Derrida's poststructuralist thesis on the *impossibility of metalanguage* in the textual production. The aim of the article is to show that the potentiality of their political intervention quality may be effective *successfully* both with aspect of the ideological theory, based on the psychoanalytic model, and from the position of the deconstruction *theory*, depending on the mode and context in which the given process is taking place. The thesis of this paper is that the procedure of deconstruction does not necessarily exclude, but only pushes the critical potentialities of political and ideological theories to the margins.

Keywords: metalanguage, deconstruction, Derrida, psychoanalysis, Lacan, truth, text, politics, ideology;